

KOLEKTÍVNA ZODPOVEDNOSŤ V ROZSUDKOCH NÁRODNÉHO SÚDU (1945–1947)

Michal Malatinský

Úvod

Zásada individuálnej trestnoprávnej zodpovednosti vychádza zo „zodpovednosti konkrétnej fyzickej osoby za jej vlastné konanie“ a „nepozná zodpovednosť za cudziu vinu“ alebo vinu „iných subjektov kolektívnej povahy“.¹ Slovenský retribučný predpis – nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33/1945 Zb. n. SNR o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdництва (retribučné nariadenie) – upravoval skutkové podstaty piatich retribučných trestných činov (fašistickí okupanti, domáci zradcovia, kolaboranti, zrada na povstaní a previnilci fašistického režimu),² pričom ich formulácie podľa gramatického výkladu vychádzali z uvedenej zásady individuálnej zodpovednosti. Možno v tom vidieť odlišnosť v porovnaní s dekrétom prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestaní nacistických zločincov, zradcov a ich pomáhačov a o mimoriadnych ľudových súdoch (tzv. veľký retribučný dekrét), ktorý v niektorých svojich ustanoveniach vychádzal z koncepcie kolektívnej zodpovednosti. Podľa § 2 bolo za predpokladu, že daná osoba sa nedopustila prísnejšie trestaného trestného činu, trestné členstvo v organizáciách SS, Freiwillige Schutzstaffeln, Rodobrana, Szabadcsapatok a ďalších organizáciách „podobnej povahy“. Podľa § 3 ods. 1 bolo obdobne trestné zastávanie pozície činníka alebo veliteľa v organizáciách ako NSDAP, Vľajka alebo Sudeten-deutsche Partei. Tento prístup tzv. veľkého retribučného dekrétu potvrdilo znenie Charty Medzinárodného vojenského tribunálu,³ ktorá poznala kategóriu zločinných skupín alebo organizácií s tým, že ak by Tribunál prehlásil nejakú organizáciu za zločinnú, mal každý signatársky štát Charty podľa čl. 10 právo stíhať pred príslušnými súdmi jednotlivcov pre členstvo v takej organizácii.⁴

1. Kolektívna zodpovednosť v rozsudkoch Národného súdu

Ako sme už uviedli vyššie v úvode, konštrukcie skutkových podstat trestných činov podľa retribučného nariadenia vychádzali podľa ich gramatického výkladu zo zásady individuálnej trestnoprávnej zodpovednosti. Členstvo či príslušnosť k nejakej politickej strane, organizácii, bezpečnostnej zložke či štátnemu orgánu nebolo explicitne kriminalizované. Aj keď retribučné nariadenie na dvoch miestach priamo spomínalo členov niektorých ústredných orgánov. V § 2 uvádzalo príkladom ako osoby, ktoré sa menovite mohli dopustiť zločinu domácej zrady, členov slovenskej vlády a snemu. V § 12 sa uvádzali osoby, o ktorých trestných činoch mal rozhodovať Národný súd, pričom tu boli uvedení členovia slovenských vlád od 14. marca 1939, poslanci Snemu Slovenskej republiky od 14. marca

1939, členovia Štátnej rady od 14. marca 1939 atď. V prvom prípade však išlo iba o naznačenie významnejšieho okruhu osôb, pri ktorých mala byť ich trestná činnosť klasifikovaná skôr ako zločin domácej zrady než zločin kolaborácie podľa § 3 retribučného nariadenia. V druhom prípade zase išlo o určenie personálnej príslušnosti Národného súdu.⁵ Takéto chápanie týchto dvoch ustanovení potvrdila aj prax retribučného súdництва, avšak Národný súd vo svojich rozsudkoch skonštruoval popri absolútne prevládajúcej individuálnej koncepcii aj koncepciu kolektívnej trestnoprávnej zodpovednosti, na ktorej aj vo väčšine svojich ďalších rozhodnutí zotrval.

Z hľadiska materiálnych prameňov práva je významnou skutočnosťou, že vyvodzovanie kolektívnej zodpovednosti exponovaných ľudí požadoval začiatkom októbra 1945 na stránkach časopisu *Hlas oslobodených* bývalý protifašistický politický väzeň a komunistický politik Ing. Pavol Stahl.⁶ Keďže títo podľa neho išli „proti záujmom vlastného národa, vlastných občanov“, ich „zodpovednosť a trestuhodnosť“ mala byť ešte väčšia ako pri príslušníkoch nemeckého národa, ktorí niesli „kolektívnu zodpovednosť za barbarstvo a útlak Nemcami prevádzaný“, a „skutočne prísneho trestu mali byť zbavení iba takí, ktorí dokážu značnú a vedomú protifašistickú činnosť alebo že svoju funkciu zastávali buď z donútenia alebo s vedomím ilegálnych protifašistických skupín pre napomáhanie protifašistického boja“.⁷ V prípade týchto osôb sa malo vzhľadom na ich postavenie vychádzať z prezumpcie viny, resp. trestnoprávnej zodpovednosti, s tým, že tieto osoby mali mať následne možnosť túto prezumpciu vyvrátiť preukázaním uvedených exkulpčných dôvodov. Je veľmi pravdepodobné, že práve tento text ovplyvnil neskoršiu rozhodovaciu činnosť Národného súdu a teda pôsobil ako materiálny prameň pri interpretácii a aplikácii retribučného nariadenia, pričom treba doplniť, že aj sám P. Stahl sa na tejto činnosti podieľal, pretože bol už 15. júna 1945 vymenovaný za prísediaceho Národného súdu za KSS.⁸

2. Kolektívna zodpovednosť poslancov snemu

Táto koncepcia sa týkala primárne poslancov snemu, a to ako poslancov autonómneho Snemu Slovenskej krajiny, tak aj poslancov Snemu Slovenského štátu či republiky.⁹ Pri súdení poslancov snemu sa totiž musel Národný súd vysporiadať s otázkou vyvodzovania ich trestnoprávnej zodpovednosti podľa retribučného nariadenia. Mala byť trestnoprávne relevantné už ich samotné dobrovoľné členstvo v sneme alebo až ich poslanskej činnosť? A potom, mala byť trestaná všetka ich aktívna činnosť v sneme alebo iba činnosť protidemokratického a fašistického charakteru? Prvý rozsudok nad poslancom snemu vyniesol Národný súd 5. októbra 1945 v retribučnom konaní proti Františkovi Paškayovi. Ten sa však poslancom stal až v januári 1945, kedy ho prezident 2. januára vymenoval za poslancu snemu, načo F. Paškay následne 23. januára zložil poslanskej sľub a do faktického zániku Slovenského štátu sa stihol ešte zúčastniť dvoch plenárnych zasadnutí. Súdený bol však primárne za svoju činnosť v rôznych funkciách v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane (HLS) a v štátnej správe, jeho poslanectvo hralo v celom procese iba okrajovú úlohu. Napriek tomu členstvo v sneme Národný súd v rozsudku výslovne uviedol ako naplnenie znaku trestného činu a odsúdil F. Paškaya na 12 rokov trestu na slobode za trestný čin kolaborantstva (§ 3).¹⁰ Podľa skúmania ďalších rozhodnutí Národného súdu však tento rozsudok nemal žiaden vplyv na neskoršiu aplikáciu prax v otázke trestnoprávnej zodpo-

vednosti poslancov snemu. Možno dokonca retrospektívne povedať, že vybočoval z radu, resp. bol výnimkou v judikatúre Národného súdu.

K podobnému záveru možno dôjsť aj pri retribučnom konaní proti ďalšiemu z poslancov Petrovi Zaťkovi, významnému národohospodárovi, ktorý sa zapojil aj do odboja a SNP, v roku 1945. Ako vyplýva z predmetných dokumentov, pri zisťovaní trestnoprávne relevantnej činnosti bývalých poslancov sa pri vyšetrovaní spočiatku kládol dôraz na to, ako vyjadrili svoje vótum pri vybraných hlasovaniach, konkrétne napríklad 14. marca 1939 za vznik Slovenského štátu, 7. februára 1941 za návrh zákona o pristúpení k Paktu troch mocností, 26. júna 1941 za návrh zákona o odpredaji železiarní v Podbrezovej v prospech koncernu Hermanna Göringa alebo všeobecne za návrhy protižidovských zákonov. Tiež sa zisťoval postoj k týmto a ďalším otázkam (napr. ohľadom vojnového pomeru so ZSSR a so západnými spojencami alebo ohľadom vyvážania Židov) prostredníctvom prejavov na verejnosti (hlavne cez články v dobovej tlači) či priamo na zasadaniach snemu. Skúmali sa aj reakcie, teda ak obžalovaný poslanec tvrdil, že nesúhlasil s vojnou, alebo ak tvrdil, že vedel o ukrutnostiach pri vyvážaní Židov, musel vysvetliť, prečo sa nevzdal mandátu.¹¹ Z podobných zistených konaní ako východísk, teda sústrediac sa na konkrétne hlasovania či výroky daného poslanca, potom vychádzalo aj znenie prvej verzie obžaloby proti P. Zaťkovi.¹²

K zásadnej zmene posudzovania trestnoprávnej zodpovednosti bývalých poslancov snemu došlo v druhom rozsudku Národného súdu nad poslancom – v konaní proti Rudolfovi Schwarzovi.¹³ Tento rozsudok bol vynesený a vyhlásený dňa 1. februára 1946. Podstata tejto zmeny spočívala v tom, že dovtedy sa pozornosť pri vyvodzovaní trestnoprávnej zodpovednosti sústredila na konkrétnu činnosť, teda ako poslanec hlasoval, aké názory v pléne či inde na verejnosti propagoval a pod. Národný súd však v tomto rozsudku v skutkovej vete výroku rozsudku označil snem za zákonodarný a legalizačný zástoj „profašistického a separatistického režimu“.¹⁴ V odôvodnení uviedol, že „si neosvojil rozčlenenie skutkového stavu podľa obžaloby, ale podrobil jednotnému hľadisku celú činnosť obvineného“. Ďalej zdôraznil, že „Národný súd nepovažuje za správne posudzovať vinu poslanca bývalého slovenského snemu len na tom základe, či sa dotýčny poslanec zúčastnil hlasovania za nejakú normovú predlohu, lebo toto hlasovanie bolo už len dôsledkom skutočnosti, že dotýčny bol poslancom. A bolo by krajne nespravodlivé vypustiť zo zodpovednosti zas iného poslanca len preto, že sa hlasovania nezúčastnil, lebo iba pre náhodilú okolnosť sa vôbec nedostavil do Snemu.“ Preto dospel súd k záveru, že „vinu každého poslanca treba posudzovať už z hľadiska kolektívnej zodpovednosti všetkých členov bývalého Slovenského snemu“. Dodal k tomu ďalej, že každý poslanec bol „iba nástrojom bývalého režimu, ktorý nástroj už svojou povahou slúžil súčasne za zákonodarný a legalizačný zástoj režimu“, a ten ho potreboval, „aby navonok bolo zachované zdanie, že sa na Slovensku vládne podľa zásad usporiadaného parlamentárneho systému“. Avšak tento režim, v rámci ktorého snem fungoval, bol „nesporne profašistický a separatistický“.¹⁵ Preto niesol každý poslanec „kolektívnu zodpovednosť za činy režimu, ktorému slúžil“. Národný súd výslovne odmietol obranu, že bývalý poslanec za nejakú normu nehlasoval, pretože tým, „že napriek prípadnému nesúhlasu jednako aj ďalej zostal poslancom, tým samým schvaľoval činnosť svojho Snemu“. Takže už samotné zastávanie pozície poslanca snemu bolo trestnoprávne relevantné a Národným súdom, resp. týmto jeho konkrétnym senátom klasifikované ako zločin domácej zrady podľa § 2 písm. d) retribučného nariadenia, bez ohľadu na konkrétne

činnosť, lebo tým podľa odôvodnenia rozsudku poslanec napomáhal legitimizovať režim a vytvárať klamný dojem, že tento fungoval ako štandardný parlamentný systém. Národný súd však pripustil možnosť exkulpácie (vyvinenia), ak by obvinený „dokázal, že zostával poslancom v dohode s činiteľmi odboja, aby tak poslužil cieľom odboja“. Okrem toho však Národný súd skúmal aj konkrétne prejavy R. Schwarza v sneme, na základe ktorých potom dospel k záveru, že obvinený v nich „prejavil svoj bezpochybný súhlas s politickým usmernením režimu“.¹⁶ Rozsudok sa teda neopieral výlučne o spomenutú koncepciu kolektívnej zodpovednosti, ale okrem toho bral do úvahy aj konkrétnu činnosť súdeného poslanca. Táto činnosť a jej trestnoprávne posúdenie však malo z hľadiska odôvodnenia analyzovaného rozsudku iba suplementárny či sekundárny význam.

Toto rozhodnutie Národného súdu bolo podľa Antona Rašlu už v dobe bezprostredne po jeho vyhlásení považované za kontroverzné.¹⁷ Vzbudilo tiež zvýšenú pozornosť právnickej verejnosti (pre použitie nového pojmu kolektívnej zodpovednosti, „udomácnenie ktorého v pojmovej oblasti nášho trestného práva mohlo by značiť medzník, pri ktorom sa musí zastaviť a považovať právna prax aj právna veda“). Poznamenávame a zdôrazňujeme, že to bol v tom období jediný rozsudok Národného súdu, ktorý bol čiastočne publikovaný v právnickom časopise *Právny obzor* s nadpisom „Národný súd v Bratislave o kolektívnej zodpovednosti“. Redakcia tohto časopisu zrejme predpokladala, že sa k tejto problematike rozvinie polemika,¹⁸ ale žiadne ďalšie právnické stanoviská k tomuto rozhodnutiu už publikované neboli. Napriek tomu platí, že väčšia pozornosť v odborných právnických periodikách nebola vtedy venovaná žiadnemu inému rozsudku Národného súdu v Bratislave. Pre principiálny nesúhlas s koncepciou kolektívnej zodpovednosti poslancov snemu bol z pozície obžalobcu pred Národným súdom odvolaný Imrich Kabina,¹⁹ takže predmetné rozhodnutie malo aj následky takéhoto charakteru. A. Rašla uvádza, že mesiac a pol po vynesení tohto rozsudku, dňa 16. marca 1946, Národný front prijal uznesenie, ktorým splnomocnil „Predsedníctvo SNR, aby cestou príslušných orgánov zaistilo členov tzv. Slovenského snemu, Štátnej rady, pokiaľ sú na slobode, a všetky prípady trestné čo najrýchlejšie vybavilo“.²⁰ Je možné, že táto snaha vybaviť čo najrýchlejšie všetky retribučné konania poslancov snemu bola tiež inšpirovaná citovaným rozhodnutím Národného súdu. Domnievame sa, že zaistenie členov snemu a štátnej rady patrí do kontextu prijatia právneho stanoviska Národného súdu, že sú trestnoprávne zodpovednými už za členstvo v týchto inštitúciách slovenského štátu. Národný front vlastne požadoval uplatniť koncepciu kolektívnej zodpovednosti voči nim. Predsedníctvo SNR malo urobiť opatrenia, pravdepodobne prostredníctvom orgánov Zboru národnej bezpečnosti (polície), aby tieto osoby „zaistilo“ a „trestne vybavilo“, t. j. začalo vyšetrovanie, vypracovalo a podalo obžalobu a súdilo ich pred Národným súdom.

Rozsudok proti R. Schwarzovi možno interpretovať rôznymi spôsobmi. Išlo tu o uplatnenie kolektívnej trestnoprávnej zodpovednosti, kolektívnej morálnej či politickej zodpovednosti, vyvrátiteľnej prezumpcie kolektívnej zodpovednosti alebo individuálnej trestnoprávnej zodpovednosti? Podľa A. Rašlu sa vo veci zodpovednosti poslancov snemu „mohlo uplatniť jedine stanovisko individuálnej zodpovednosti, samozrejme s modifikáciou, že už tým sa člen snemu dopustil trestného činu kolaborantstva, že sa dal zvoliť za poslanca“.²¹ Svoje zdôvodnenie opieral o konštrukcie skutkových podstát retribučných trestných činov, ktoré, ako sme už uviedli vyššie, boli podľa ich gramatického výkladu založené na zásade individuálnej trestnoprávnej zodpovednosti. Toto rozhodnutie tiež

možno interpretovať tak, že išlo iba o kolektívnu zodpovednosť v morálnom či politickom zmysle, ale nie v trestnoprávnej rovine. Dalo by sa tu argumentovať aj tým, že slovenské retribučné predpisy na rozdiel od Charty medzinárodného vojenského tribunálu nepoznali pojem „zločinnej organizácie“, pričom osoba bola trestnoprávne zodpovedná už za dobrovoľné členstvo v takejto organizácii a žiadne ďalšie zavinené, protiprávne konanie nebolo potrebné dokazovať či preukazovať. V tejto spojitosti možno hovoriť aj o tom, že tu išlo o kolektívnu trestnoprávnu zodpovednosť. Pri posudzovaní trestnoprávnej zodpovednosti poslancov snemu sa tu totiž neskúmala konkrétna činnosť daného poslanca ako individuality, ale vychádzalo sa z posúdenia činnosti celého snemu ako organizácie či kolektívnej ustanovizne. Národný súd, hoci priamo neoznačil snem za zločineckú organizáciu, čo ani v zmysle retribučného nariadenia nemohol, dospel k záveru, že snem ako taký slúžil ako nástroj režimu Slovenského štátu, preto niesli jeho poslanci kolektívnu zodpovednosť za činy režimu, ktorému slúžili. Nebolo podstatné, či poslanec hlasoval alebo nehlasoval za nejaké konkrétne návrhy zákonov, ale už z titulu svojho členstva v sneme ako kolektívnom orgáne niesol trestnoprávnu zodpovednosť. V zmysle citovaného rozsudku stačilo iba preukázať, že súdená osoba bola určité obdobie poslancom snemu a to, pokiaľ neboli preukázané zmienené exkulpačné dôvody, stačilo, aby bola odsúdená za zločin domácej zrady podľa § 2 písm. d) retribučného nariadenia, pričom nebolo potrebné dokazovať nič ďalšie. Vyplýva to z našej interpretácie tohto rozhodnutia, ako aj ďalších rozsudkov Národného súdu, ktoré sa odvolávali na koncepciu o kolektívnej zodpovednosti poslancov snemu. Máme za to, že tu nešlo iba o morálnu či politickú kolektívnu zodpovednosť, ale táto zodpovednosť mala trestnoprávny presah, rezultovala v odsudzujúce rozhodnutia súdu, ktorými bola uznaná vina a uložený trest. Prikláňame sa teda k tomu názoru, že tu išlo o uplatnenie kolektívnej trestnoprávnej zodpovednosti, avšak zároveň sme tej mienky, že táto problematika, vrátane nášho právneho stanoviska, ktoré sme tu prezentovali, by mala byť otvorená ďalšiemu výskumu a vedeckej polemike, ktorá môže priniesť aj iné riešenia tohto problému.

Z hľadiska celkovej rozhodovacej činnosti Národného súdu treba uviesť, že sa z tejto koncepcie pri súdení poslancov zásadne vychádzalo, teda príslušné rozsudky sa na ňu explicitne odvolávali.²² Napriek tomu sa vyskytli aj rozsudky proti poslancom snemu, ktoré sa od tejto koncepcie odklňali, resp. ju do určitej miery modifikovali. Národný súd sa k takto chápanej a vymedzenej kolektívnej zodpovednosti poslancov prihlásil v rozsudkoch nad 41 poslancami zo 49 súdených poslancov, čo predstavuje približne 84 %. Pritom táto koncepcia bola spomenutá vo väčšine prípadov odsúdenia (33 zo 40 odsúdených poslancov, t. j. cca 83 %), ale ešte výraznejšie v prípadoch oslobodzujúcich výrokoch (8 z 9, t. j. cca 89 %).²³ V týchto rozsudkoch však tiež spravidla súd uvádzal aj konkrétnu činnosť jednotlivých poslancov, najmä ich prejavy v sneme a mimo neho, čo malo podľa nášho úsudku iba komplementárny význam. Treba tiež uviesť, že podobne ako pri R. Schwarzovi Národný súd vo väčšine prípadov²⁴ klasifikoval zastávanie pozície poslanca snemu v rámci kolektívnej zodpovednosti ako zločin domácej zrady podľa § 2 písm. d) retribučného nariadenia.

Ako príklad určitej modifikácie tejto koncepcie možno uviesť najmä rozsudok nad Jozefom Steinhüblom. Ohľadom jeho poslanskej funkcie Národný súd skonštatoval, že obžalovaný bol „členom zákonodarného a legalizačného nástroja pro-fašistického a separatistického režimu“, avšak jeho „zodpovednosť ale ďaleko prekročuje zodpovednosť

poslancov slovenskej národnosti, lebo do Slovenského snemu sa dostal ako exponovaný činiteľ nemeckého fašizmu a ako taký v ňom aj vytrval.“²⁵ Národný súd sa tak okrem prihlásenia sa k vlastnej koncepcii kolektívnej zodpovednosti poslancov snemu vyslovil za prísnejšie posudzovanie zodpovednosti poslancov nemeckej národnosti, v rámci pôsobenia ktorých sa objavoval aj aspekt priamejšieho slúženia záujmom nepriateľskej veľmoci – národno-socialistickej Nemeckej ríše. Je však zaujímavé, že táto modifikácia sa v ďalšej rozhodovacej činnosti Národného súdu neujala. V rozsudku nad ďalším poslancom nemeckej národnosti Sigmundom Keilom sa síce súd prihlásil ku koncepcii kolektívnej zodpovednosti poslancov, ale nevyslovil, že by odsúdený niesol vyššiu mieru zodpovednosti oproti poslancom slovenskej národnosti, i keď spomenul, že bol „príslušníkom a to exponovaným nemeckých fašistických organizácií“.²⁶ Tento čiastočne odlišný prístup mohol byť spôsobený aj skutočnosťou, že v oboch prípadoch súdili rozdielne senáty s inými predsedami: pri J. Steinhüblovi bol predsedom senátu Jozef Kostka, ktorý vyniesol aj kľúčový rozsudok proti R. Schwarzovi, a pri S. Keilovi predsedal senátu Karel Bedrna. Ako nižšie demonštrujeme, osobnosť predsedu senátu mala zrejmy vplyv na uplatnenie či modifikáciu tejto koncepcie v rozhodovacej praxi Národného súdu.

V tejto súvislosti možno uviesť dva rozsudky proti poslancom, ktoré vyniesol senát pod predsedníctvom Igora Daxnera, ktorý bol súčasne predsedom Národného súdu ako ustanovizne. V prvom z nich v retribučnej veci Štefana Suroviaka sa síce prihlásil ku kolektívnej zodpovednosti poslancov snemu, avšak zdôvodňoval ju iným spôsobom. Tvrdil, že snem nemožno vnímať ako „anonymný dav, v ktorom vedúcou osobnosťou je ‚Vodca‘ a ostatní podliehajú sugescii, čím strácajú schopnosť voľne sa rozhodovať a tým nenesú za vykonané činy zodpovednosť.“ Naopak, každý poslanec si mal byť „vedomý nielen svojich práv, ale aj zodpovedností za činy alebo zákony vynášané týmto zborom“. Pritom každý z poslancov mal právo „vzdať sa členstva Snemu, ak nechcel brať zodpovednosť za rozhodnutia tohto zboru“. To, že toto právo nevyužil, hoci musel „rozpoznať zavržiteľnosť alebo protiprávnosť tohto konania“, podľa tohto rozsudku znamenalo, že poslanec snemu tak „dobrovoľne prevzal a niesol ďalej kolektívnu zodpovednosť za jeho rozhodnutia pred vlastným národom i medzinárodnou verejnosťou“.²⁷ Pri kolektívnej zodpovednosti poslancov snemu sa tu tak nekládol dôraz na to, že len napomáhali vytvárať zdanie, že nejde o „profašistický“, ale o parlamentný štátny systém. Tiež sa tu neuvádzala exkulpáčna možnosť v podobe držania poslaneckej funkcie po dohode s predstaviteľmi odboja, aby tak bolo možné skôr zabezpečiť dosiahnutie odbojových cieľov. V tomto rozsudku ani nebol, inak obvyklý, odkaz na zmienený rozsudok proti R. Schwarzovi, avšak v druhom príslušnom rozsudku Národného súdu, ktorý vyniesol senát pod predsedníctvom I. Daxnera, v konaní proti Karolovi Sidorovi a spol., v ktorom boli súdení aj traja poslanci snemu Martin Sokol, Karol Mederly a Karol Opluštil, sa súd pri konštatovaní kolektívnej zodpovednosti odvolal na rozsudok proti Š. Suroviakovi.²⁸

Podobne sa podľa všetkého v prípadoch neuplatnenia danej koncepcie prejavilo predsedníctvo Alexandra Peternáka. Totiž okrem rozsudkov proti F. Paškayovi, ktorý vyniesol senát pod vedením Ľudovíta Rigana ešte v roku 1945 pred formuláciou kolektívnej zodpovednosti poslancov, a Alexandrovi Machovi, pri ktorom sa „Daxnerov“ senát sústredil zrejme na inú činnosť odsúdeného ako na jeho členstvá v sneme a štátnej rade, boli oba rozsudky nad poslancami, pri ktorých sa súd na túto koncepciu neodvolal, vyhlásené senátom s predsedom A. Peternákom. Aj keď treba poukázať tiež na to, že skoršie rozhodnutia

senátu pod predsedníctvom tohto sudcu sa odvolávali na kolektívnu zodpovednosť poslancov v zmysle rozsudku proti R. Schwarzovi.²⁹ V roku 1947 sa však zrejme A. Peternák s tou koncepciou prestal stotožňovať, keďže sa k nej neprihlásil v rozsudku proti poslancom snemu Kolomanom Hornišom, Vojtechom Husárekom, Antonom Hudecom, Jozefom Drobným a Ondrejom Schlosserom z 8. januára 1947.³⁰ Rovnako sa k nej neprihlásil v ďalšom rozsudku proti poslancovi – Štefanovi Mackovi z 28. marca 1947,³¹ ktorý ako jediný odsúdený poslanec po F. Paškayovi ani nebol uznaný vinným za zločin domácej zrady.

S otázkou kolektívnej zodpovednosti poslancov snemu súvisela aj možnosť exkulpácie spod nej, ktorá bola v príslušných rozsudkoch, s výnimkou tých od senátu s predsedom I. Daxnerom, akcentovaná. Prvý prípad, kde došlo k jej uplatneniu bol proces s P. Zaťkom, preto sa tu musel vyriešiť aj problém interpretácie možnosti vyvinenia spod predmetnej kolektívnej zodpovednosti. P. Zaťko sa podobne ako väčšina poslancov stal poslancom snemu hneď po voľbách do autonómneho Snemu Slovenskej krajiny 18. decembra 1938, avšak, ako argumentovala obžaloba, styky s odbojom nadviazal až na jeseň 1943,³² resp. kontakty s odbojom, ktoré mal už od decembra 1938, „nemali povahu oficiálnu“.³³ Vyskytli sa tu teda otázky, či na aplikáciu exkulpácie bola nevyhnutná nepretržitá spolupráca s odbojom od vzniku poslaneckého mandátu až po jeho zánik a aký mal byť charakter odbojových skupín, s ktorými mal byť poslanec v kontakte. Mohlo ísť iba o „oficiálny odboj“, za ktorý v danom prípade obžaloba podľa všetkého považovala iba odboj, ktorý bol v kontakte s prezidentom Benešom a exilovou vládou? Národný súd túto druhú otázku vyriešil v rozsudku v Zaťkovom prípade. Dospel k stanovisku, že za oficiálne odbojové skupiny možno považovať aj tie, ktoré boli činné ešte pred vznikom Československého národného výboru (ČSNV) na jeseň 1939, resp. československej exilovej vlády, a ktoré hneď po vzniku orgánov zahraničného odboja s nimi nadviazali styky.³⁴ Išlo o racionálny prístup, keďže inak by vlastne nebolo možné vyvinieť sa za členstvo v sneme pred vznikom ČSNV. Treba doplniť, že v ďalších rozsudkoch boli podmienky pre uplatnenie exkulpácie spod kolektívnej trestnoprávnej zodpovednosti poslancov snemu Národným súdom interpretované a aplikované pružnejšie, pričom sa brala do úvahy aj neskoršia kooperácia s odbojom či režimu nenaklonenými skupinami, ako aj neľudácka politická príslušnosť pred tzv. Žilinskou dohodou z 6. októbra 1938.³⁵ Pre úplnosť treba uviesť, že aj pri absencii exkulpáčnych dôvodov mohol príslušný retribučný súd obžalovaného oslobodiť na základe inštitútu zmiernenia trestu.

Na tomto mieste môžeme sumarizovať, že Národný súd sa odklonil od doslovného znenia retribučného nariadenia a vo svojich rozhodnutiach judikoval koncepciu kolektívnej trestnoprávnej zodpovednosti poslancov snemu. Je pravdepodobné, že sa inšpiroval aj vtedy prebiehajúcim Norimberským procesom, v rámci ktorého Medzinárodný vojenský tribunál rozhodoval, či obžalované skupiny a organizácie možno označiť za zločinné.³⁶ V praxi sa však vyskytli aj niektoré modifikácie tejto koncepcie, resp. nebola vždy uplatnená, čo možno vysvetliť aj rozličnými náhľadmi jednotlivých sudcov – predsedov príslušných senátov Národného súdu.

3. Kolektívna zodpovednosť členov štátnej rady

Koncepcia kolektívnej zodpovednosti sa v rozsudkoch Národného súdu presadila aj pri členoch ďalšieho kolektívneho orgánu, ktorý existoval v politickom zriadení, vo forme

vlády Slovenského štátu, – Štátnej rady Slovenskej republiky. Na rozdiel od snemu, ktorý predstavoval obdobu parlamentu, bola štátna rada špecifickejším orgánom. Z formálneho hľadiska, podľa § 38 ods. 2 ústavy z roku 1939, bola orgánom výkonnej moci, avšak z hľadiska kompetencií najviac pripomínala hornú komoru parlamentu, resp. ústavný súd. Takisto, v čom sa prejavovala autoritatívna povaha vtedajšieho politického režimu, mala zostavovať kandidátnu listinu do snemu, hoci samotní členovia štátnej rady boli kreovaní vymenovaním prezidentom (6), štátostranou HSLŠ (10), po jednom zástupcovi mali vysieľať registrované strany národnostných skupín a stavy (čo sa vzhľadom na nezavedenie stavovského zriadenia nikdy neuskutočnilo) a z titulu svojej funkcie boli členmi aj predseda vlády a predseda snemu. Postavenie štátnej rady sa významne zmenilo v roku 1943 novelou ústavy ústavným zákonom č. 105/1943 Sl. z., kedy zároveň končilo jej prvé trojročné funkčné obdobie. Štátna rada mala už iba 12 členov, pričom desať členov menovaných prezidentom dopĺňali predsedovia vlády a snemu. Z kompetencií stratila zákonodarnú iniciatívu, zostavovanie kandidátnej listiny pre voľby do snemu a tiež podávanie dobrozdaní prezidentovi a vláde vo veciach politických, kultúrnych a hospodárskych, čo dovtedy fakticky predstavovalo jej hlavnú náplň činnosti. Podľa hodnotení historikov nemala štátna rada reálny praktický význam.³⁷

Ako prvý bol z členov štátnej rady Národným súdom súdený bývalý predseda vlády Vojtech Tuka, avšak v rozsudku proti nemu sa pre dôraz na jeho inú a z retribučného hľadiska závažnejšiu trestnú činnosť členstvo v štátnej rade nespomína a nie je z neho vyvodzovaná osobitná trestnoprávna zodpovednosť.³⁸ Pre nás je však relevantný druhý rozsudok nad členom štátnej rady v retribučnej veci Františka Mojtu, niekdajšieho mešťanostu Nitry a člena štátnej rady v jej druhom funkčnom období, ktorý vyniesol senát Národného súdu pod predsedníctvom K. Bedrnu dňa 6. septembra 1946. Podrobne sa v ňom zaoberal aj otázkou „kolektívnej zodpovednosti členov Štátnej rady za činy režimu“, pričom rozlišoval rozdielne právne postavenie tohto orgánu pred a po roku 1943. Súd sa zamerl na to, že v oboch etapách mala štátna rada právomoc rozhodovať o strate poslaneckého mandátu na návrh predsedníctva snemu, čím „dozerala, či poslanci Snemu dodržia líniu politiky HSLŠ a režimu a v tejto jej kontrolnej právomoci spočíva aj jej zodpovednosť za to, že Snem bol grémiom slepo poslúchajúcich poslancov a preto účinným nástrojom režimu Slovenského štátu, ktorý bol nesporne profašistický“. A túto právomoc aj „ochotne použila“ v prípade „poslancov Morháča, Teplanského, Čatloša a Zátka“. Podľa Národného súdu mala tiež štátna rada v prvom funkčnom období povinnosť „protestovať proti viacerým národu škodlivým zjavom politiky minulého režimu, najmä proti vedeniu a vypovedaniu vojny proti ZSSR a spojencom, ktoré sa stalo proti ustanoveniam Ústavy, ďalej protestovať proti rasovej perzekúcii odporujúcej kresťanským zásadám a proti možnosti neobmedzeného väzenia [*sic!*] osôb údajne nepriateľsky zmýšľajúcich bez riadneho súdneho konania, ba dokonca aj bez spáchania trestného činu“.³⁹ Podobnú povinnosť mala aj štátna rada vo svojej druhej etape pôsobenia, napr. protestovať proti nariadeniu s mocou zákona č. 255/1944 Sl. z. o revíznom senáte pre oblasť trestného súdnictva občianskeho. Na základe uvedených dôvodov tak Národný súd dospel „jasne a bezpochybné“ k záveru, že „zatiaľ čo Štátna rada ktorejkoľvek etapy svoju právomoc rozhodovať o strate poslaneckého mandátu vykonávala ochotne a účinne, naproti tomu svoju právomoc, podľa ktorej mala možnosť hamovať fašizujúci proces zákonodarnej činnosti Snemu a opatrení vlády a zachraňovať aspoň zvyšky demokratických slobôd a práv, ktoré zaručovala aj

Ústava Slovenského štátu č. 185/1939 Sl. z., vôbec nevyužívala a tým je jasne dokázané, že Štátna rada ktorejkoľvek etapy zámerne a vedome takto robila len preto, aby umožnila Snemu a vláde ich činnosť pri odstraňovaní demokratických práv a zavádzaní fašistického poriadku a tak spolupracovala so Snemom a vládou na zavedení a upevnení fašistického režimu. Okrem toho bola aj vzhľadom na svoju právomoc nástrojom a maskou, ktorú použil fašizujúci režim, aby robil zdanie, že sa na Slovensku vládne podľa zásad usporiadaného parlamentárneho systému.“ A preto mala byť štátna rada oboch funkčných období „kolektívne zodpovedná za činy režimu, ktorému slúžila a každý člen Štátnej rady, keď v členstve zotrval a tým činnosť jej schválil, [bol] kolektívne zodpovedný za činnosť Štátnej rady“. Zaujímavé a dôležité bolo, že podľa Národného súdu kolektívna trestnoprávna zodpovednosť členov štátnej rady napĺňala pojmové znaky skutkových podstatí domácej zrady nie iba podľa § 2 písm. d), ale aj podľa § 2 písm. a) retribučného nariadenia, pretože člen štátnej rady sa mal „ako exponovaný politický činiteľ“ pričiniť nielen o „odstránenie demokratického poriadku ČSR a zavedenie fašistického režimu“, ale aj schvaľovať „činnosť a idey domácich zradcov“.⁴⁰

Aj ďalší rozsudok Národného súdu, ktorý vyniesol senát pod vedením A. Peternáka 24. septembra 1946, nad členom štátnej rady, v konaní proti Matejovi Nitschovi (člen v rokoch 1940–1945), vychádzal z tejto koncepcie už vo výrokovej časti, pričom v odôvodnení bol odkaz na rozsudok proti F. Mojtovi.⁴¹ Zrejme z podobných dôvodov ako pri V. Tukovi sa však nevenovala pozornosť členstvu v štátnej rade v rozsudku proti ďalšiemu z jej prominentných členov A. Machovi z 15. mája 1947.⁴² Podobne tomu bolo v rozsudku zo dňa 18. októbra 1947 proti ďalšiemu virilnému členovi predsedovi snemu M. Sokolovi, hoci jeho členstvo bolo v rozsudku spomenuté, a K. Mederlymu, ktorý bol ako podpredseda snemu vymenovaný HSLŠ aj za člena štátnej rady v jej prvom funkčnom období.⁴³ Naproti tomu sa Národný súd ku koncepcii kolektívnej zodpovednosti členov štátnej rady v zmysle svojej judikatúry prihlásil v rozsudku proti Štefanovi Tisovi a spol. z 11. novembra 1947, avšak iba v súvislosti s Gejzom Fritzom a nie aj v súvislosti so samotným Š. Tisom,⁴⁴ ktorý bol členom „druhej“ štátnej rady.⁴⁵ Kolektívna trestnoprávna zodpovednosť bola vyvedená aj pri poslednom členovi štátnej rady, ktorého súdil Národný súd, Ferdinandovi Čatlošovi, opäť s odvolaním na Mojtov proces.⁴⁶ Pre úplnosť treba uviesť, že s predmetnou koncepciou kolektívnej zodpovednosti pracovala napr. aj obžaloba proti bývalým členom štátnej rady Viktorovi Ravaszovi, Andrejovi Marsinovi, Antonovi Mederlymu, Ferdinandovi Klindovi, Jánovi Pöstényovi, J. Balkovi a Františkovi Šubíkovi (Žarnovovi),⁴⁷ ktorých však nakoniec nesúdil Národný súd, ale, hoci nie všetkých, Ľudový súd v Bratislave.

Možno teda sumarizovať, že z 9 členov štátnej rady, ktorí boli súdení pred Národným súdom, bola koncepcia kolektívnej zodpovednosti uplatnená pri štyroch z nich. Opäť však mohlo byť rozličné uplatnenie tejto koncepcie v aplikačnej praxi spôsobené rozličnými názormi jednotlivých sudcov – predsedov senátov. I. Daxner, ktorý už aj pri kolektívnej zodpovednosti poslancov, presadzoval jej modifikovanú variantu, bol totiž predsedom senátu pri rozhodnutiach vo veci V. Tuku, A. Macha, M. Sokola a K. Mederlyho. Piatym niekdajším členom štátnej rady, pri ktorom táto koncepcia nebola aplikovaná, bol Š. Tiso, avšak v tom rozsudku sa inak kolektívna zodpovednosť v súvislosti s G. Fritzom spomína, takže toto opomenutie mohlo byť spôsobené skôr „zabudnutím“, že Š. Tiso mal aj takú funkciu vo svojej „bohatej“ politickej kariére počas vojnových rokov.

Inak možno povedať, že sa koncepcia kolektívnej zodpovednosti členov štátnej rady ponáša na obdobnú koncepciu pri poslancoch snemu s tým rozdielom, že je tu aj dôraz na jej konkrétnu činnosť, teda že daná osoba konala to, čo podľa súdu nemala, a naopak. Národný súd zhodnotil jej kompetencie a ich reálny výkon a zaujal voči štátnej rade negatívne hodnotiace stanovisko s tým, že voči jej jednotlivým členom vyvodil kolektívnu trestnoprávnu zodpovednosť. Možnosť exkulpácie bola v predmetných rozsudkoch naznačená ako dobrovoľná abdikácia z funkcie člena štátnej rady, avšak k prípadu jej konkrétnej aplikácie nedošlo, preto sme sa tejto otázke bližšie nevenovali.

4. Koncepcia kolektívnej zodpovednosti v ďalších rozhodnutiach Národného súdu

Okrem zmienených dvoch prípadov využitia koncepcie kolektívnej trestnoprávnej zodpovednosti voči poslancom snemu a členom štátnej rady sa tento princíp alebo jeho niektoré časti objavili aj v niektorých ďalších rozhodnutiach Národného súdu.

Najviac je tento prístup badateľný práve v rozsudkoch, ktoré vyniesol senát pod predsedníctvom K. Bedrnu. Podľa rozsudku proti Petrovi Starinskému a Jánovi Ambrovi by sa fašistický režim na Slovensku po 14. marci 1939 nemohol „tak silne uplatniť“, keby sa nemohol spoľahnúť na „verných administratívnych úradníkov“, ktorí mu „verne, spoľahlivo, oddane a sluhovsky“ slúžili. A práve v tom podľa súdu spočívala vina týchto úradníkov, hoci boli „odchovaní v československom demokratickom duchu prvej republiky“. Avšak nebolo možné „rovnako posudzovať všetkých zamestnancov režimu, najmä, keď myslíme na rozdiel postavenia a vplyvu priemerných štátnych a verejných zamestnancov a vedúcich, teda exponovaných predstaviteľov jednotlivých úsekov štátneho a verejného života“.⁴⁸ V rozsudku proti Š. Tisovi naznačil „Bedrnov“ senát Národného súdu dokonca ďalšiu a široko poňatú koncepciu kolektívnej trestnoprávnej zodpovednosti: „všetci tí kolaboranti, či už na poli politickom, hospodárskom, kultúrnom atď., všetci tí, ktorí umožňovali to infikovanie národa morom fašistickej ideológie, ktorí spolupôsobili ako viditeľní politickí predstavitelia tohto režimu ku tomu, že národu bola predstavovaná táto cesta najtesnejšej spolupráce s nacistickým Nemeckom, ako jedine správna k usporiadaniu novej Európy, títo všetci sú nielen mravne, ale podľa nového právneho ponímania aj trestne zodpovední kolektívne za všetky činy režimu, s ktorým sa svojím pôsobením stotožňovali.“ V odôvodnení tohto rozsudku bola spomenutá aj možnosť, hoci iba čiastočne, exkulpácie, „keby sa boli na znamenie priameho stotočného a otvoreného prejavu nesúhlasu a odporu k režimu vzdali svojich funkcií a odstúpili z politického života“.⁴⁹ Táto možnosť vyvinenia bola už predtým naznačená aj v rozsudku proti Karolovi Klinovskému, predsedovi Štátneho pozemkového úradu, ktorý osobitne „mal možnosť venovať sa neexponovanému súkromnému zamestnaniu“.⁵⁰

V tejto spojitosti možno spomenúť aj rozsudok proti poslancovi snemu Júliusovi Maguthovi, ktorý 30. júla 1946 vyniesol senát pod vedením J. Kostku a v ktorom sa konštatovala zodpovednosť HSLS za politický vývoj po 6. októbri 1938: „[p]o Žilinskom zjazde 6. októbra 1938 bolo zrejmé, že HSLS, ktorá z tohto zjazdu vyšla ako jediná predstaviteľka politickej vôle vo všetkých sektoroch verejného života na Slovensku, bude v budúcnosti zodpovedná za ďalší vývin politických udalostí na Slovensku“.⁵¹ Táto zodpovednosť však mala mať zrejme iba politický charakter, keďže ďalej nebola vyslovená ani kolektívna trestnoprávna zodpovednosť členov (alebo aspoň vedenia) HSLS, ani retri-

bučné nariadenie nepoznalo kategóriu „zločineckej organizácie“ a navyše zodpovednosť voči HSLS bola vyvodená v rámci politickej defašizácie, pretože HSLS bola nariadením SNR č. 4/1944 Zb. n. SNR rozpustená, jej majetok prepadol v prospech štátu a akákoľvek ďalšia členská činnosť (alebo organizované uskutočňovanie ich programu) bola trestná.

V uvedených veciach nemožno hovoriť o kolektívnej trestnoprávnej zodpovednosti ako v predchádzajúcich dvoch prípadoch, keďže tieto koncepcie boli buď iba načrtnuté alebo neboli potvrdené ďalšou rozhodovacou činnosťou. Skôr možno hovoriť, že boli používané primárne v rámci argumentácie obsiahnutej v odôvodneniach predmetných rozsudkov. Takisto to mohlo byť prejavom vývoja právneho myslenia v bezprostredne povojnovom období, ktoré vzhľadom na rozsah a dôsledky vojnového konfliktu vnímalo koncepty viny, presnejšie zodpovednosti⁵² nielen v prísne individuálnej rovine.

Záver

Na tomto mieste môžeme sumarizovať, že Národný súd sa odklonil od doslovného znenia retribučného nariadenia a vo svojich rozhodnutiach judikoval a v odôvodneniach predmetných rozsudkov rozviedol koncepciu kolektívnej zodpovednosti poslancov snemu a členov štátnej rady. Okrem toho sa na obdobnú koncepciu odvolal aj v zdôvodneniach niektorých ďalších rozsudkov, avšak len v argumentačnej rovine. Je pravdepodobné, že sa inšpiroval aj vtedy prebiehajúcim Norimberským procesom, v rámci ktorého Medzinárodný vojenský tribunál rozhodoval aj o tom, či obžalované skupiny a organizácie možno označiť za zločinné. V praxi sa však vyskytli aj niektoré modifikácie týchto koncepcií, resp. tieto neboli vždy uplatnené, čo možno vysvetliť aj rozličnými náhľadmi jednotlivých sudcov – predsedov príslušných senátov Národného súdu. Zistené poznatky tak prispievajú k lepšiemu pochopeniu aplikačnej praxe retribučného súdnictva na Slovensku, konkrétne Národného súdu v Bratislave.

Poznámky

- ¹ IVOR, Jaroslav a kol.: *Trestné právo hmotné 1. Všeobecná časť*. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 24.
- ² Neskoršia aplikačná retribučná prax dala týmto označeniam trestných činov, ktoré boli zrejme inšpirované sociologickou školou trestného práva, klasickú podobu: zločin fašistickej okupácie, zločin domácej zrady, zločin kolaborantstva (kolaborácie), zločin zrady na povstaní a prečin previnenia kolaborácie. BEŇA, Jozef. *Vývoj slovenského právneho poriadku*. Banská Bystrica: Iris, s. 155–157.
- ³ KUKLÍK, Jan: *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“: Dekrety prezidenta republiky 1940–1945*. Praha: Linde, 2002, s. 373. Pozri aj: EČER, Bohuslav: *Vývoj a základy mezinárodního práva trestního*. Praha: V. Linhart, 1948.
- ⁴ *Norimberský proces. Sborník materiálů. Díl První*. Praha: Orbis, 1953, s. 45.
- ⁵ K rovnakému záveru dospel aj A. Rašla, podľa ktorého bolo ustanovenie § 12 retribučného nariadenia „výlučne procesnoprávne a nemožno vec chápať tak ako by zastávanie funkcie uvedenej v bodoch a)–k) bolo trestným činom“. RAŠLA, Anton: *Ludové súdy v Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdnictva*. Bratislava: SAV, 1969, s. 123.
- ⁶ *Encyklopédia Slovenska. V. zväzok R–Š*. Bratislava: Veda, 1981, s. 579.
- ⁷ STAHL, Pavol: Nevyhnú sa zodpovednosti. *Hlas oslobodených*, 1945, roč. I, č. 5, s. 1.
- ⁸ Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Úrad predsedníctva Slovenskej národnej rady (ďalej ÚP SNR), krabica (ďalej kr.) č. 441, 2370. Zoznamy sudcov, prísediacich a obžalobcov pri Národnom súde.
- ⁹ Podľa § 1 zákona č. 1/1939 Sl. z. o samostatnom Slovenskom štáte zo 14. marca 1939 bol Snem Slovenskej krajiny pretvorený na zákonodarný snem Slovenského štátu. Dňom 31. júlom 1939, kedy nadobudol platnosť a účinnosť ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z. o ústave Slovenskej republiky, sa Slovenský štát formálne premenoval na Slovenskú republiku a tým aj Snem Slovenského štátu na Snem Slovenskej republiky. Tento názov snemu potom vo svojom znení používalo aj retribučné nariadenie.

- 10 SNA, f. Národný súd (ďalej NS), Tnľud 26/45, mikrofilm A-868. Rozsudok proti F. Paškayovi z 5. 10. 1945. V príslušnej skutkovej vete sa uvádzalo: „napokon súc dekrétom z 2. januára 1945 vymenovaný za poslanca Snemu Slovenskej republiky, toto menovanie prijal, 23. januára 1945 složil poslanecký sľub a zúčastnil sa dvoch zasadnutí Snemu“. Išlo o súčasť výpočtu funkcií, ktoré mal F. Paškay zastávať za tým účelom, aby pomáhal budovať a udržiavať fašistický režim.
- 11 SNA, f. Poverenectvo vnútra – sekretariát, kr. č. 74, 965/184-45. Dokument ohľadom vypočúvania P. Zaťku z 27. 11. 1945.
- 12 Porov. SNA, f. Úrad obžaloby pri Národnom súde (ďalej ÚO NS), kr. č. 10, Onľud 82/45. Obžaloba proti P. Zaťkovi z 23.10.1945.
- 13 Za zmienku stojí, že R. Schwarz pôsobil ako poslanec snemu iba od decembra 1938 do 17. novembra 1941, kedy sa vzdal poslaneckého mandátu. Pozri: *Zápisnica zo zasadnutia Snemu Slovenskej republiky 9. 12. 1941*. [online]. Dostupné na internete: <http://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/076schuz/s076001.htm>.
- 14 Národný súd vo výroku rozsudku uviedol, že R. Schwarz spáchal zločin domácej zrady podľa § 2 písm. d) retribučného nariadenia okrem iného aj tým, že „stal sa členom Slovenského snemu, v ktorom zotrval do 3. novembra 1941, kedy sa poslaneckého mandátu vzdal a bol tak členom zákonodárneho a legalizačného zástoja profašistického a separatistického režimu“. SNA, f. ÚO NS, kr. č. 11, Onľud 86/45. Rozsudok proti R. Schwarzovi z 1. 2. 1946, s. 1–2.
- 15 V inom rozsudku senátu pod vedením predsedu K. Bedrnu bol tento argument formulovaný nasledovne: „Fašistický režim potreboval rôzne španielske stený na zastieranie ozajstného svojho charakteru a na propagovanie svojich ideí. Takou španielskou stenou bol medzi iným Slovenský snem“. SNA, f. ÚO NS, kr. č. 19, Onľud 33/46. Rozsudok proti Arnošovi Rosivalovi z 28. 1. 1947, s. 5.
- 16 SNA, f. ÚO NS, kr. č. 11, Onľud 86/45. Rozsudok proti R. Schwarzovi z 1. 2. 1946.
- 17 RAŠLA, Anton: *Ludové sudy v Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdництва*. Bratislava: SAV, 1969, s. 118–119.
- 18 Národný súd o kolektívnej zodpovednosti. *Právny obzor*, 1946, roč. XXX, č. 5, s. 141–144.
- 19 SNA, f. ÚO NS, kr. č. 1, prez 57/46. Správa o zbavení funkcie I. Kabinu z 25. marca 1946. Porov. SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 442, 133/prez.dôv.46.
- 20 RAŠLA, Anton: *Ludové sudy v Československu po II. svetovej vojne ako forma mimoriadneho súdництва*. Bratislava: SAV, 1969, s. 120.
- 21 Tamže, s. 119. A. Rašla na rovnakom mieste spomína aj neúspešné snahy pripísať armáde Slovenského štátu povahu kriminálnej organizácie. Takáto radikálna koncepcia však bola odmietnutá a vôbec neprenikla do retribučnej praxe.
- 22 Napr. v rozsudku proti poslancovi snemu Jánovi Hollému Národný súd v odôvodnení uviedol: „Čo do bodu 1/ enuciátu zaujal Národný súd už zásadne stanovisko o kolektívnej zodpovednosti poslancov bývalého Slovenského snemu /: Tnľud 68/45 a ďalšie /:, ktoré zásadne stanovisko je aj v danom prípade plne opodstatnené.“ SNA, fond ÚP SNR, šk. č. 434. Rozsudok proti J. Hollému z 20. 12. 1946, s. 4. V rozsudku proti ďalšiemu poslancovi Vojtechovi Horákovi súd uviedol: „Podľa zásadného rozhodnutia Národného súdu vinu každého poslanca treba posudzovať už z hľadiska kolektívnej zodpovednosti všetkých členov bývalého Slovenského snemu.“ SNA, f. ÚO NS, kr. č. 11, Onľud 88/45. Rozsudok proti V. Horákovi z 6. 6. 1946, s. 4. Podobným spôsobom sa na koncepciu kolektívnej zodpovednosti poslancov snemu odvolávali aj ďalšie relevantné rozsudky.
- 23 Tieto údaje sme získali na základe štúdia jednotlivých rozsudkov Národného súdu, ktoré na tomto mieste pre ich početnosť všetky jednotlivo necitujeme. Pozri: SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 51, 432–440. SNA, f. ÚO NS, kr. č. 3–25. SNA, f. NS.
- 24 Pri bývalom poslancovi snemu Jánovi Dankovi sa totiž Národný súd síce prihlásil ku koncepcii kolektívnej zodpovednosti poslancov, ale uznal ho vinným iba podľa § 2 písm. a) a § 3 písm. b) retribučného nariadenia. Pozri: SNA, f. NS, Tnľud 71/45, A – 878. Rozsudok proti J. Dankovi z 19. 9. 1946.
- 25 SNA, f. NS, Tnľud 31/45, A – 869. Rozsudok proti J. Steinhübloví z 18. 3. 1946, s. 8.
- 26 SNA, f. ÚO NS, šk. č. 8, Onľud 57/45. Rozsudok proti S. Keilovi z 22. 6. 1946, s. 8–9.
- 27 SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 437, 702/dôv.47. Rozsudok proti Š. Suroviakovi z 18. 7. 1947, s. 7–8.
- 28 SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 437, 1200/dôv.47. Rozsudok proti K. Sidorovi a spol. z 18. 10. 1947, s. 36–37.
- 29 Pozri napr. SNA, f. ÚO NS, kr. č. 8, Onľud 47/45. Rozsudok proti Vojtechovi Plechlovi z 27. 2. 1946, s. 7.
- 30 SNA, f. ÚO NS, kr. č. 4, Onľud 16/45. Rozsudok proti K. Hornišovi a spol. z 8. 1. 1947.
- 31 SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 435, 427/dôv.47. Rozsudok proti Š. Mackovi z 28. 3. 1947.
- 32 SNA, f. ÚO NS, kr. č. 10, Onľud 82/45. Obžaloba z 29. 3. 1946, s. 9.
- 33 Dr. Ing. Peter Zaťko oslobodený. In *Národná obroda*, 11. 9. 1946, s. 2.
- 34 SNA, f. ÚO NS, kr. č. 10, Onľud 82/45. Rozsudok proti P. Zaťkovi z 10. 9. 1946, s. 13.
- 35 Porov. SNA, f. ÚO NS, kr. č. 4, Onľud 19/45. Rozsudok proti Františkovi Bošňákovi a spol. z 21. 5. 1947.
- 36 Pozri čl. 10 Charty medzinárodného vojenského tribunálu. *Norimberský proces. Sborník materiálu. Díl První*. Praha: Orbis, 1953, s. 45.
- 37 Pozri najmä: KAMENEC, Ivan: Štátna rada v politickom systéme Slovenského štátu v rokoch 1939–1945. In *Historický časopis*, 1996, roč. 44, č. 2, s. 221–242. PODOLEC, Ondrej. *Medzi kontinuitou a diskontinuitou... Politický systém Slovenskej republiky 1939–1945*. Bratislava: Atticum, 2014, s. 92–100.
- 38 SNA, f. ÚO NS, kr. č. 14, Onľud 7/46. Rozsudok proti V. Tukovi z 14. 8. 1946.

- ³⁹ Naráza sa tu na vládne nariadenie č. 32/1939 Sl. z. o zaist'ovacom uväznení nepriateľov Slovenského štátu.
- ⁴⁰ SNA, f. ÚO NS, kr. č. 3, Onľud 7/45. Rozsudok proti F. Mojtovi z 6. 9. 1946, s. 7–11.
- ⁴¹ SNA, f. ÚO NS, kr. č. 10, Onľud 72/45. Rozsudok proti M. Nitschovi z 24. 9. 1946, s. 1–2, 5.
- ⁴² SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 436, 1227/dôv.47. Rozsudok proti A. Machovi z 15. 5. 1947.
- ⁴³ SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 437, 1200/dôv.47. Rozsudok proti K. Sidorovi a spol. z 18. 10. 1947.
- ⁴⁴ SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 51. Rozsudok proti Š. Tisovi a spol. z 11. 11. 1947, s. 67.
- ⁴⁵ PODOLEC, Ondrej: *Medzi kontinuitou a diskontinuitou... Politický systém Slovenskej republiky 1939–1945*. Bratislava: Atticum, 2014, s. 100.
- ⁴⁶ SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 432, 1001/dôv.47. Rozsudok proti F. Čatlošovi a spol. z 10. 12. 1947, s. 24–25.
- ⁴⁷ SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 51, Onľud 34/45. Obžaloba proti V. Ravaszovi a spol. zo 14. 4. 1947, s. 46–17.
- ⁴⁸ SNA, f. ÚO NS, kr. č. 9, Onľud 63/45. Rozsudok proti P. Starinskému a J. Ambrovi z 9. 12. 1946, s. 17–18, 23.
- ⁴⁹ SNA, f. ÚP SNR, kr. č. 51. Rozsudok proti Š. Tisovi a spol. z 11. 11. 1947, s. 64.
- ⁵⁰ SNA, f. ÚO NS, kr. č. 6, Onľud 31/45. Rozsudok proti K. Klinovskému z 4. 6. 1946, s. 12.
- ⁵¹ SNA, f. ÚO NS, kr. č. 3, Onľud 12/45. Rozsudok proti J. Maguthovi z 30. 7. 1946, s. 4–5.
- ⁵² Odkazujeme tu na nález Ústavného súdu Českej republiky č. 55/1995 Sb., podľa ktorého má kategória „zodpovednosti“ oproti kategórii „viny“ mnoho „širší, hodnotový, sociálny, historický a tiež právny rozmer“. Porov. *Nález Ústavného súdu Českej republiky č. 55/1995 Sb. ve věci návrhu na zrušení dekrety prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy* [online]. Dostupné na internete: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/1995-55>.

Collective Responsibility in Judgments of the National Court (1945–1947)

Michal Malatinský

Summary

The decree of the Slovak National Council, which functioned as the legal basis for retribution in the post-war Slovakia, regulated facts of retribution offences. These offences were according to their grammatical interpretation based on individual criminal responsibility. However, the National Court in Bratislava, as the highest retribution court in Slovakia, formulated and applied in some of its judgments the conception of collective criminal responsibility regarding members of the Slovak Assembly, members of the State Council and also officials of the central government authorities, which was founded on their voluntary membership or participation in these offices. The National Court also constructed the possibility of exculpation, when certain requirements were met. Author deals with this subject in detail, when he analyzes relevant judgments of the National Court. He tries to answer cardinal question, whether the application of the conception of collective criminal responsibility corresponded to the standard approach of the National Court, constituted deviation from the conception of individual criminal responsibility in its judicial work or there was another reason for its use.